

Zahorskyi, V.S., & Borshchuk, Y.M. (2022). Education in the processes of transition of functioning social and economic systems on the principles of sustainable development. *The Second Special Humanitarian Issue of Ukrainian Scientists. European Scientific e-Journal*, 3 (18), 37-48. Ostrava: Tuculart Edition. (in Ukrainian)

Загорський, В.С. та Борщук, Є.М. (2022). Освіта в процесах переходу функціонування соціально-економічних систем на принципи сталого розвитку. *The Second Special Humanitarian Issue of Ukrainian Scientists. European Scientific e-Journal*, 3 (18), 37-48. Ostrava: Tuculart Edition.

DOI: 10.47451/ecn2022-04-04

The paper will be published in Crossref, ICI Copernicus, J-Gate, ISI, Academic Resource Index ResearchBib, Internet Archive, Google Scholar, eLibrary, Ukrainian National Library databases.

Volodymyr S. Zahorskyi, Member-Correspondent of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Economics, Professor, Rector, National Forestry University of Ukraine, Lviv, Ukraine.

ORCID: 0000-0003-3260-3271.

Yevhen M. Borshchuk, Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Regional and Local Development, Educational and Scientific Institute of Public Administration of the National University “Lviv Polytechnic”, Lviv, Ukraine. ORCID: 0000-0001-8695-6588.

Education in the processes of transition of functioning social and economic systems on the principles of sustainable development

Abstract: The article is devoted to analysing the role of the education system in the development of socio-economic systems. There is a correlation between the level of education and the pace of socio-economic development of any country – leading modern scientists analyzed. The article scientifically substantiates the conclusion that in current conditions, education increases individual and social productivity by acquiring knowledge and acquiring more effective skills on this basis. The work aimed to determine the functioning peculiarities of the educational institute in the context of ensuring the goals of sustainable development. The authors prove that education for sustainable development should play an essential role in the development of modern civilization. Reasonable provisions and requirements of tasks for continuous development are an opportunity for each person to make individual and collective decisions of local and global character, which improve the life of the human community without threats to the future existence of the person. The result of educational motives should change each person's behavior. The development of humanity and the environment will be safe at both environmental and social levels.

Keywords: education, development, knowledge, sustainable development, system.

Володимир Степанович Загорський, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, ректор Національного лісотехнічного університету України. Львів, Україна. ORCID: 0000-0003-3260-3271.

Євген Михайлович Борщук, доктор економічних наук, професор, професор кафедри регіонального та місцевого розвитку Навчально-наукового інституту державного управління Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна. ORCID: 0000-0001-8695-6588.

Освіта в процесах переходу функціонування соціально-економічних систем на принципи сталого розвитку

Анотація: Стаття присвячена аналізу ролі системи освіти в процесах розвитку соціально-економічних систем. Виконано аналіз результатів сучасних провідних учених щодо дослідження

взаємозв'язку рівня освіти з темпами і якістю соціально-економічного розвитку будь-якої країни. В статті науково обґрунтовано висновок, що в сучасних умовах освіта забезпечує збільшення індивідуальної і суспільної продуктивності праці шляхом опанування знанням та здобуття на цій основі більш ефективних вмінь і навичок. Метою роботи було визначення особливостей функціонування інституту освіти в контексті забезпечення цілей сталого розвитку. Авторами доведено, що освіта для сталого розвитку повинна відігравати важливу роль в розвитку сучасної цивілізації. Обґрунтовано положення, що головними завданнями освіти для сталого розвитку є формування можливостей для кожної людини отримати приймати індивідуальні та колективні рішення локального і глобального характеру які поліпшують якість життя людської спільноти без загрози для майбутнього існування людини. Результатом такої освіти повинна стати зміна мотивів поведінки кожної людини, при якій розвиток людства і навколишнього середовища буде безпечний як на екологічному, так і на соціальному рівнях.

Ключові слова: освіта, розвиток, знання, сталий розвиток, система.

Вступ

В процесах цивілізаційного розвитку важливе місце займає освіта, яка з позицій системного підходу трактується як складна система зв'язків і соціальних норм, що об'єднують суспільні цінності і процедури. Вона задовольняє потреби людини і соціуму в отриманні нових знань, як основи вирішення глобальних проблем на певному етапі соціально-економічного розвитку. На сьогоднішньому етапі цивілізаційного розвитку система освіти – це не просто передача знань і розвиток особи, але й інтелектуальний супровід розвитку соціуму. Проблеми дослідження взаємозв'язку рівня освіти з темпами і якістю соціально-економічного розвитку країни постійно знаходяться в полі зору провідних вітчизняних і закордонних учених. Вагомий внесок у дослідження впливу науки і освіти на суспільний розвиток зробили такі відомі учені, як Е. Тофлер (*Тофлер, 2000*), Д. Белл (*Белл, 2009*), М. Портер (*Портер, 2019*), Н. Балабанова (*Балабанова, 2005*), В. Гесць (*Гесць, 2004*), М. Згуровський (*Згуровський, 2013*), С. Ніколасенко (*Ніколасенко, 2006*), В. Кремень (*Кремень, 2009*) та інші. В своїх працях вони проаналізували головні напрямки впливу освіти і науки на функціонування соціально-економічних систем, визначили передумови формування механізмів впливу науково-освітніх процесів на економічне зростання.

В сучасних умовах саме освіта забезпечує збільшення індивідуальної і суспільної продуктивності праці шляхом опанування знанням та здобуття на цій основі більш ефективних вмінь і навичок, що дозволяє досягати цілей сталого розвитку найбільш оптимальним шляхом. В цьому контексті, актуальними постають дослідження необхідних змін і вимог до реформування систем освіти: вимог до професійної освіти і зростання масштабів освіти, необхідності отримання освіти протягом всього життя.

Метою статті є узагальнення підходів до формування освіти для сталого розвитку соціально-економічних систем і на основі системного підходу запропонувати шляхи удосконалення механізмів освіти для досягнення цілей сталого розвитку.

Система освіти як визначальний інститут цивілізаційного розвитку

Досвід соціально-економічного розвитку розвинених країн переконливо доводить,

що в сучасному світі тільки одні природні ресурси не є достатніми для досягнення високого рівня національного багатства. Ключовим економічним ресурсом на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства є наука і знання – природний капітал сам по собі не може створювати блага, необхідні для нормального функціонування соціуму. На початку XXI ст. загально визнаним стало положення, що освіта є важливим фактором соціально – економічного розвитку для будь-якої країни. Саме освіта відіграла і відіграє ключову роль в процесах прогресу цивілізації в найближчому майбутньому, вона здійснює передачу знань наступному поколінню, чим забезпечується безперервний прогресивний розвиток майбутніх поколінь. Це обумовлено наступним. *По-перше*, кваліфікаційний рівень, який базується на високому рівні освіченості, дає змогу досягти більш високої продуктивності праці. *По-друге*, високоосвічена людина володіє, за інших рівних обставин, більшою мобільністю і здатністю до перекваліфікації та трудової переорієнтації. *По-третє*, вона може легше вписатися в нові економічні відносини. *По-четверте*, наявна освічена робоча сила не потребує цілого історичного періоду на її підготовку до роботи у високотехнологічному виробництві (Коровський, 2004:4). В сучасних умовах лідером може стати тільки та держава, яка створить найефективнішу систему освіти, спроможну забезпечити безперервне зростання якості людського потенціалу, вираженого в знаннях, уміннях, навиках, моральності і духовності суспільства.

Освіта, як основа розвитку особистості, є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Стратегічною метою освіти є створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися впродовж всього життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу, як невід’ємну складову людської спільноти.

Аналіз процесів становлення сучасної цивілізації засвідчує, що значне збільшення людських можливостей, яке відбулось впродовж кількох століть цивілізаційного розвитку, значно випереджає покращення добробуту окремої людини. Якщо загальна вартість товарів та послуг, які вироблялись в 1500 році, оцінювалась у 250 мільярдів нинішніх доларів, то на початку XXI ст. цей показник становить 60 трильйонів доларів. У 1500 році людство споживало в загальному 13 трильйонів калорій енергії на день, то на початку XXI ст. – 1.5 тисячі трильйонів калорій. В загальному, протягом 1500-2000 років чисельність населення землі збільшилось у 14 разів, виробництво – в 240 разів, споживання енергії у 115 (Хабарі, 2019:309). Існують науково обґрунтовані висновки, що підвищення рівня освіти дозволить усунути цю прірву, що існує сьогодні в світі між загальною потужністю сучасної цивілізації і злиднями значної частини населення планети.

Сучасні прогресивні соціально-економічні процеси, в своїй більшості, обумовлені якісними змінами у функціонуванні інституту освіти в глобальному масштабі і використання результатів науково-технічного прогресу, які, в свою чергу, теж є результатом функціонування інституту освіти. Сучасна економічна наука тільки починає на фундаментальному рівні розглядати знання як економічну категорію, визнавати, що знання є важливим фактором економічного розвитку. Знання набувають все більшого значення в економічних процесах і, в певному сенсі, є альтернативою концепції ринку,

оскільки поширювати звичайні ринкові закони на галузь знання досить проблематично (Балабанова, 2005).

В доповіді ЮНЕСКО, відомій як доповіді Ж. Делора «Освіта: прихований скарб», зазначається, що саме освіта є потужним інструментом розбудови і консолідації суспільства для вирішення існуючих проблем соціально-економічного розвитку. В межах згаданої доповіді ООН сформулювала ключові завдання освіти на ХХІ століття: вміння вчитись, вміння діяти, вміння бути й вміння жити разом. Аналіз освітянських глобальних процесів дозволив ЮНЕСКО зробити висновок, що сьогодні, поряд з такими позитивними явищами, як зменшення ймовірності глобальних воєнних конфліктів, завоювання політичної свободи народами різних країн, одночасно наростають процеси дезінтеграції, бідності та злиденності, відбувається деградація довкілля, відроджуються націоналізм, расизм, релігійний фанатизм та екстремізм. Це досить негативно впливає на систему освіти на національному і глобальному рівнях.

Загальна ситуація в галузі освіти в світовому масштабі на межі початку ХХІ ст. є кризовою. Крім фактору скорочення фінансування освіти, за оцінками експертів ЮНЕСКО велика кількість молодих людей у світі мають лише початкову освіту або ж не отримують її взагалі, майже 13 % дітей не залучені в систему освіти. У подоланні цих негативних факторів розвитку важлива роль належить інтелектуальній і моральній солідарності соціуму через освіту, виховання толерантності й взаєморозуміння (Леценко, 2014). Як зазначає Н. Балабанова: «Освіта як соціальний інститут утримує суспільну цілісність, навчаючи і закріплюючи норми, правила поведінки, повсякденні та наукові знання. Навіть більше. Інститут освіти створює освітній капітал – знання та вміння населення, що відповідають потребам ринку, праці, громадському життю громадянськості. Освіта формує людину, здатну генерувати, створювати і впроваджувати нові ідеї в суспільне життя, піклуватися про добробут суспільства, робити персональний внесок у розбудову передової модерної нації» (Балабанова, 2005:42).

На сьогоднішньому етапі цивілізаційного розвитку система освіти – це не просто передача знань і розвиток особи, але й інтелектуальний супровід розвитку соціуму. При цьому, функції освіти відіграють ключову роль в якості та швидкості прогресу цивілізації в найближчому майбутньому. В цьому контексті розвитку важливим чинником ролі освіти є те, що знання володіють здатністю збільшуватись і поглиблюватись – в результаті цього освіта здійснює передачу знань наступному поколінню, чим забезпечується прогресивний розвиток майбутніх поколінь. На думку провідних учених, саме освіта лежить в основі переходу цивілізації до постіндустріального розвитку. До основних ознак постіндустріального суспільства і розвиненої економіки, що відіграють важливу роль в створенні національного багатства і пов'язані з освітою, вони відносять наступні (Кисельова та Канак, 2000; Чалій, 2000). По-перше, знання формують більшу частину вартості в товарах і послугах за рахунок «інтелектуалізації» технологій, зростання наукоємної продукції, формування ринку інтелектуальних товарів і послуг і збільшення їх ціни. Відомо, що близько 70 % вартості сучасного легкового автомобіля утворюють дизайн, електроніка, ноу-хау і інші інтелектуальні компоненти. Стосовно таких товарів, як програмне забезпечення, рівень «участі» знань у формуванні вартості продукту ще вищий. По-друге, більшого значення набуває діяльність пов'язана з виробництвом, зберіганням, передачею

і використанням знань. В зв'язку з цим в розвинених країнах особлива роль належить системі освіти, яка займає пріоритетні позиції в структурі витрат держави. Інвестиції в освіту розглядаються як інвестиції в людський капітал, у структурі населення збільшується частка працівників, зайнятих виробництвом, зберіганням, передачею і споживанням знань.

В індивідуальному плані освіта виступає, як правило, джерелом збільшення прибутків шляхом:

- підвищення кваліфікації працівників шляхом підвищення рівня освіти. професійного навчання
- накопичення капіталу: працівники можуть виробляти більше, користуючись більш досконалими знаряддями праці;
- технологічного прогресу: вдосконалення технологічної основи використанні нових знань, що дозволяє краще використовувати наявні ресурси на товари і послуги;
- наукової системи організації виробництва: ефективна організація економіки спрямовує на виробництво товарів потрібних людям і не сприяє марнотратникам.

Особливістю сучасних процесів розвитку є суттєве зростання ролі освіти в усіх сферах суспільного життя, в тому числі й в національних соціально-економічних системах. Освіта завжди відігравала і в подальшому буде відігравати найважливішу роль у розвитку суспільних продуктивних сил і саме на її основі формується сучасне інформаційне суспільство, цілісна система ресурсозабезпечення суспільного виробництва. Розвиток світової економіки на сучасному етапі в умовах глобалізації характеризується активізацією процесу інтелектуалізації та формуванням на цій основі суспільства, що базується на знаннях і високих технологіях, відрізняється високим інноваційним та інтелектуальним рівнем. На думку провідних дослідників сьогодні стартує «ера Інтелекту» – відбувається постінформаційна (інтелектуальна) технічна революція (Гесць, 2004:6; Ніколасенко, 2006а; Ніколасенко, 2006б; Павліха та Тоцька, 2019).

На початку ХХІ ст. стає аксіомою твердження, що лідером цивілізаційного розвитку може стати тільки та країна, яка створить найефективнішу систему освіти, здатну забезпечити безперервне зростання якості людського потенціалу, вираженого в знаннях, вміннях, навиках, моральності і духовності. Освіта і наука впродовж всього розвитку людської цивілізації суттєво змінювали якість людського життя й саму людину на шляху досягнення гармонії природної, суспільної і духовної людської сутності. В даний час в світі близько 70% приросту валового внутрішнього продукту припадає на використання нових знань, що втілюються в інноваційних технологіях виробництва і управління.

Загально визнано, що значення інституту освіти як важливого чинника соціально-економічного розвитку країни в сучасних умовах постійно зростає. Визнання ж економічної ролі освіти, розробка оцінок її ефективності і спрямування росту – проблема, від вирішення якої залежить, чи буде скасована вражаюча невідповідність продуктивності освіти й очікувань економіки у відношенні її значущості (Камарова, 2015).

До найважливіших підсумків розвитку системи освіти в ХХ ст. належить те, що:

- набуття освіти стало обов'язковою вимогою суспільства до кожного громадянина;
- уперше на шляху багатовікового розвитку людство наблизилося до можливості

забезпечити початковою освітою кожну людину;

- освіта набула статусу важливого чинника у боротьбі з бідністю й забезпеченні соціальної рівності;
- освіта впродовж усього життя стала суспільною нормою, своєрідною вимогою до членів суспільства;
- рівень освіченості громадян став важливою складовою національної безпеки держави;
- економічний розвиток суспільства великою мірою визначається рівнем розвитку освіти, науки і технологій;
- глобалізація посилила чинники комунікації, взаємозв'язків та визначила нову роль освіти як інтегратора світової спільноти (*Павліха та Тоцька, 2019; Чалий, 2000*).

Освіта є пріоритетним напрямом для урядів усіх країн-членів ЄС, Європейська Комісія постійно розробляє і впроваджує нові та вдосконалює існуючі освітні програми, які дають змогу формувати високоякісний потенціал соціально-економічного розвитку. Питання освіти завжди знаходиться в центрі уваги країн ЄС (*Волес та Волес, 2004; Красівська, 2011; Хоружий, 2016*). Питання освіти завжди знаходиться в центрі уваги країн ЄС. Урсула фон дер Ляєн, Президентка Європейської Комісії, зазначає, що освіта – це базова ланка розвитку людини. Читання, письмо, математика, логіка, цифрові навички, розуміння нашого життя. Неважливо, на якому континенті ви живете. Освіта має бути по-справжньому всезагальним правом. Саме тому Європейський Союз інвестує в міжнародну співпрацю заради освіти більше, ніж решта світу разом. І ми посилюємо зусилля в ці надзвичайні часи.

Таким чином, можна зробити висновок, що високий рівень освіти забезпечує можливість участі кожної людини у вирішенні соціальних, економічних, екологічних проблем, належить до основних завдань, що стоять перед цивілізацією на сучасному етапі її розвитку.

Освіта в системі інструментів забезпечення сталого розвитку

На Міжнародній Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) було сформульовано основні положення концепції сталого розвитку. Як зазначається в програмному документі конференції, освіта є визначальним чинником підвищення інформованості населення і професійної підготовки в контексті досягнення цілей сталого розвитку, відіграє вирішальне значення для розширення можливостей людей у вирішенні питань довкілля і розвитку (*Програма дій "Порядок денний на XXI століття", 2000*). Перехід до сталого розвитку передбачає фундаментальні зміни в світогляді, пріоритетах, цінностях, етичних нормах, якими керуються як окрема людина, так і цивілізація загалом. Саме на вирішення такого роду проблем повинна бути спрямована освіта в умовах переходу соціально-економічних систем на принципи сталого розвитку і головним завданням освіти повинна стати підготовка людей, здатних забезпечити перехід цивілізації до принципів сталого розвитку. Освіта для сталого розвитку (ОСР) повинна відігравати важливу роль в розвитку сучасної цивілізації, допомогти окремій особі отримати такі знання і уміння, сформувати таку систему цінностей, які дозволять їй приймати індивідуальні та колективні рішення локального і

глобального характеру для поліпшення якості життя людської спільноти без загрози для майбутнього планети. Результатом такої освіти повинна стати зміна мотивів поведінки кожної людини, при якій розвиток людства і навколишнього середовища буде безпечний як на екологічному, так і на соціальному рівнях. Важливо спиратися не на знання, а на розуміння того, що відбувається навколо, на конкретні дії, які служитимуть на благо людині (і суспільству в цілому) та природі (*Кисельов та Канак, 2000*).

В основі європейської стратегії освіти для сталого розвитку лежать такі основні засади:

- освіту слід розглядати як процес, що триває все життя (безперервна освіта);
- при цьому необхідно враховувати змінний характер економічного розвитку;
- екологічна освіта, як і інші галузі освіти, слід переорієнтувати на цілі сталого розвитку;
- освіта на користь сталого розвитку є міждисциплінарною проблемою;
- вона має враховувати існуючі місцеві, національні та регіональні умови;
- поважати права людини та культурну різноманітність з урахуванням морального аспекту;
- стимулювати критичний спосіб мислення.

Європейська економічна комісія ООН в своїй стратегії освіти в інтересах сталого розвитку вважає, що освіта, крім того, що вона є одним із прав людини, виступає однією з передумов для досягнення сталого розвитку та найважливішим інструментом ефективного управління, обґрунтованого прийняття рішень та розвитку демократії. Вона формує та зміцнює потенціал окремих осіб, груп, спільнот, організацій та країн, що дозволяє мати власні міркування та робити вибір на користь сталого розвитку, сприяє зміні поглядів людей, даючи їм можливість робити наш світ безпечнішим, здоровішим, забезпечуючи високий рівень якості життя. ОСР може забезпечити критичне мислення та сприяти підвищенню поінформованості, а також розширення можливостей, що дозволить розробляти нові підходи та концепції та розвивати нові методи та засоби їх здійснення.

Важливим документом ЮНЕСКО в галузі ОСР є Програма дій ЮНЕСКО щодо сталого розвитку на період до 2030 р., в якій виокремлюється особлива роль освіти для дорослих, як визначальною для досягнення цілей сталого розвитку. ЮНЕСКО пропонує рекомендації щодо поліпшення стану освіти і навчання дорослих, зокрема:

- освіта та навчання впродовж всього життя є передумовою для гідного життя громадян відповідно до демократичних цінностей, що забезпечує реалізацію Цілей сталого розвитку;
- вплив освіти дорослих повинен посилюватися й забезпечуватися підтримкою держави та повністю визнаватися, що сприятиме викоріненню бідності, подоланню нерівності в різних формах, забезпеченню сталого розвитку мирного, міжкультурного та демократичного суспільства в усіх його аспектах;
- якість і доступність освіти дорослих мають залишатись ключовими принципами: попри диверсифікацію джерел фінансування і створення фінансових партнерств, необхідно уникати масової приватизації, комерціалізації, що може негативно вплинути на забезпечення права на освіту та навчання для багатьох дорослих;

- громадянське суспільство має бути ключовим партнером держави у формуванні політики й стратегії розвитку освіти дорослих, а також у плануванні, моніторингу та оцінці реалізації стратегії.

П'ята конференція міністрів «Довкілля для Європи» (Київ, 2003 р.) стала поштовхом до активного розвитку ОСР у світі. На Конференції міністри охорони навколишнього середовища країн-членів ЄЕК ООН ухвалили «Заяву про освіту для сталого розвитку». Зокрема, було визнано, що освіта є одним із головних інструментів, які забезпечують охорону навколишнього середовища та сталий розвиток. Міністри запропонували всім країнам включити концепцію сталого розвитку в свої системи освіти всіх рівнів – від дошкільної до вищої, від неформальної освіти до освіти поза навчальними закладами, щоб сприяти освіті як ключовому чиннику перетворень.

Особливості переходу функціонування соціально-економічних систем на принципи сталого розвитку обумовлюють певні вимоги до функціонування інститутів освіти на різних рівнях. В самому загальному випадку ОСР повинна сприяти засвоєнню знань та умінь та переконань, які дають змогу ухвалювати та впроваджувати рішення на місцевому та глобальному рівнях, спрямовані на підвищення рівня життя і не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти свої потреби. Важливим аспектом ОСР є набуття громадянами всіх вікових категорій навичками ідентифікації об'єктивно існуючих екологічних обмежень економічного розвитку та адаптації до них соціуму.

Аналіз сучасних глобальних аспектів цивілізаційних процесів засвідчує про наявність серйозних викликів і ризиків (бідність, нерівномірний економічний і соціальний розвиток регіонів світу, демографічні проблеми, міжнародний тероризм і загроза великих військових конфліктів), вирішення яких тісно пов'язано з проблемою збереження людської цивілізації, виживання біологічного виду *Homo sapiens*. Однією з головних проблем, виживання *Homo sapiens*, сьогодні постає екологічна проблема. Модератором процесів, пов'язаних з вирішенням екологічної проблеми в глобальному масштабі виступає ООН. Ще на Першій конференції ООН з довкілля (Стокгольм, 1972 р.) було звернуто увагу на неможливість подальшого економічного зростання без урахування екологічних та соціально-економічних наслідків. В подальшому, Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку у доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р.), як стратегічне вирішення цієї проблеми, було запропоновано концепцію сталого розвитку, в основі якої – забезпечення балансу природних можливостей біосфери та соціально-економічного розвитку для задоволення потреб нинішніх поколінь людей не на шкоду умовам життя для майбутніх поколінь жителів Землі.

Аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку впродовж ХХ ст. і початку ХХІ ст. підтверджує висновок, що в сучасному світі відбувається інтенсивне формування нових інформаційних і комунікаційних технологій, тісно пов'язаних з розповсюдженням і освоєнням нових знань. Головним наслідком таких процесів стає формування економіки знань і становлення освітнього суспільства. Знання стають найважливішим ресурсом сталого розвитку, фундаментом, без якого унеможливується вирішення будь-яких проблем розвитку кожної країни. Можна стверджувати, що процеси формування нового інформаційного суспільства, в основі яких лежать ноосферні механізми функціонування

глобальної еколого-економічної системи, спроможні забезпечити уникнення планетарної кризи (*Borschuk, 2007; Загорський, 2018*).

Загальновизнано, що фундаментальною основою концепції сталого розвитку є теорія ноосфери, одним з фундаторів якої є засновник Національної академії наук України. В.І. Вернадський. В.І. Вернадський, створюючи теорію ноосфери, вважав, що наука і наукове мислення є найважливішою фундаментальною умовою процесу формування цієї сфери. Він стверджував, що людство, разом узятє, являє собою незначну масу речовини планети, його потужність пов'язана не з матерією, а з його мозком, його розумом і працею, що спрямовується цим розумом. Колективне людське мислення фактично стає наймогутнішою геологічною силою сучасного світу, з якою необхідно рахуватися (*Vernadsky, 2004*).

Досить часто ОСР ототожнюють з екологічною освітою. Необхідно визнати, що між ОСР і екологічною освітою спільним є те, що вони спрямовані на вирішення екологічних проблем як сучасності, так і майбутнього. Але знака рівності між ними не можна ставити, оскільки освіта для сталого розвитку охоплює значно більше проблем розвитку людської цивілізації. Метою ОСР є допомогти особі отримати такі знання і уміння, сформувати таку систему цінностей, які дозволять їй приймати індивідуальні та колективні рішення локального і глобального характеру для поліпшення якості життя людської спільноти без загрози для майбутнього планети.

У широкому значенні основна мета ОСР полягає у сприянні становленню всебічно освіченої соціально активної особи, що розуміє нові явища і процеси суспільного життя, що володіє системою ідейно-етичних, культурних поглядів і етичних принципів, норм поведінки, що забезпечують готовність до соціальної відповідальної діяльності і безперервної освіти впродовж життя.

У більш специфічному аспекті мета ОСР – сприяння надбанню знань, навиків, досвіду, розвитку творчих здібностей, самореалізації, становленню особи, спроможної до комплексного вирішення соціальних, економічних, екологічних проблем задля підвищення якості життя нинішніх і майбутніх поколінь на основі принципів стійкого розвитку.

Згідно з документами конференції “Ріо-92” ідея сталого розвитку містить такі складові, які повинні бути враховані в концепції ОСР:

- ознаки того, що в центрі уваги перебувають люди, які повинні мати право на здорове і плідне життя в гармонії з природою;
- охорона навколишнього середовища повинна стати невід’ємною компонентою процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього;
- право на розвиток повинно реалізовуватися так, щоб однаковою мірою забезпечити потреби в розвитку і збереженні навколишнього середовища як для нинішнього, так і для майбутнього покоління;
- зменшення розриву в рівні життя народів світу, викорінювання бідності і убогості з урахуванням тієї обставини, що сьогодні на частку 3/4 населення Землі припадає 1/7 частина світового доходу (*Програма дій “Порядок денний на XXI століття”, 2000*).

Необхідно зазначити, що більшість цілей сталого розвитку до 2030 року в тій чи іншій мірі пов'язані з проблемами освіти. Серед них Авшеник Н. виділяє наступні (Авшеник, 2018): збереження здоров'я, гендерна рівність, ринок праці), сталий розвиток міст. якісна освіта для всіх тощо. Більшість цілей сталого розвитку безпосередньо пов'язані з освітою, а саме: забезпечення доступу до професійно-технічної і вищої освіти; збільшення кількості людей, що мають конкурентні професійні навички, які користуються попитом на ринку праці; ліквідація гендерної нерівності в галузі освіти; забезпечення функціональної грамотності для всіх молодих та дорослих осіб; розвиток освіти для сталого розвитку, освіти про права людини, гендерну рівність, мирне співіснування, глобальну громадянськість.

Таким чином, ґрунтуючись на особливостях цілей сталого розвитку, можна стверджувати, що одним із визначальних чинників досягнення цілей сталого розвитку є освіта. При формуванні системи ОСР необхідно брати до уваги системність цілей сталого розвитку і їх взаємозалежність.

Дискусія

Не дивлячись на досить значну увагу до дослідження проблем ролі освіти в соціально-економічному розвитку і її значення в процесах переходу до сталого розвитку, актуальною залишається необхідність розроблення теоретичних і практичних аспектів діяльності освітньої сфери з дотриманням наукових принципів і засад відповідно до особливостей ринкової економіки в умовах переходу до сталого розвитку. Важливим аспектом подальших досліджень є визначення освіти для сталого розвитку як генератора нового соціально-економічного буття, яке ґрунтується на соціальних, екологічних та економічних трансформаціях, спрямованих досягнення цілей сталого розвитку.

Висновки

Таким чином, для забезпечення переходу функціонування соціально-економічних систем на принципи сталого розвитку необхідно суттєво підвищити ефективність функціонування освітньо-наукової сфери на основі інноваційного розвитку. Виконаний в роботі аналіз ролі освіти в процесах цивілізаційного розвитку дозволяє стверджувати, що освіта є важливим інструментом досягнення цілей сталого розвитку, формування суспільства, яке ґрунтується на знаннях, високих технологіях і має високий інноваційний та інтелектуальний рівень. В сучасних умовах освіта повинна мати інноваційний характер з урахуванням особливостей, культурних і наукових традицій конкретної країни.

На відміну від традиційної освіти, орієнтованої на засвоєння знань, освіта для сталого розвитку повинна бути спрямована на набуття, окрім знань, умінь, навиків і досвіду практичної діяльності, спрямованої на досягнення цілей сталого розвитку. виділено три аспекти екоосвіти. *По-перше*, це відповідальність за збереження природного оточення, яке визначає умови життя людини. *По-друге*, відповідальність за власне здоров'я та здоров'я інших людей. *По-третє*, використання фундаментальних наукових досліджень

біосферних процесів з метою запобігання негативним наслідкам антропогенного впливу на довкілля.

Список джерел інформації:

- Авшенюк, Н.М. (2018). Стратегічна роль ЮНЕСКО у розвитку освіти дорослих на початку XXI століття. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей*, 35-40. Київ: Знання України.
- Балабанова, Н.В. (2005). *Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України*. Київ: Арістей.
- Белл, Д. (2009). Настання постіндустріального суспільства. В: *Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб.* (с. 419-431). Київ: Знання.
- Борщук, Є.М. (2007). *Основи стійкого розвитку еколого-економічних систем*. Львів: Растр-7.
- Вернадський, В. (2004). Декілька слів про ноосферу. *Хроніка.2000*, 57-58, 485-495. Київ.
- Волес, В. та Волес, Г. (2004). *Творення політики в Європейському Союзі*. Київ: Основи.
- Геєць, В. (2004). Характер перехідних процесів до економіки знань. *Економіка України*, 4, 4-14.
- Загорський, В.С. (2018). *Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем*. Львів: ЛРІДУ.
- Згуровський, М. (2013). Вища освіта на зламі суспільного розвитку. *Українознавство*, 1, 160-163.
- Кисельов, М.М. та Канак, Ф.М. (2000). *Національне буття серед екологічних реалій*. Київ: Тандем.
- Комарова, О.А. (2015). Пріоритетні напрями державної освітньої політики. *Проблеми економіки*, 1, 107-113.
- Коровський, А.В. (2004). *Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування*. Київ: КНЕУ.
- Краєвська, О. (2011). Освітня політика європейського союзу: становлення та механізми реалізації. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*, 28, 53-65.
- Кремень, В.Г. (2009). *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*. Київ: Педагогічна думка.
- Лещенко, О. (2014). Політика ЮНЕСКО в освітній сфері. *Україна–Європа–Світ*, 14, 344-349.
- Ніколаєнко, С.М. (2006а). *Стратегія розвитку освіти України: початок XXI століття*. Київ: Знання.
- Ніколаєнко, С.М. (2006б). *Освіта в інноваційному поступі суспільства*. Київ: Знання, 2006.
- Павліха, Н. та Тоцька, О. (2019). Стратегічні напрями модернізації системи управління вищою освітою в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*, 4, 33-41.
- Портер, М. (2019). *Конкурентна перевага. Як досягти стабільно високих результатів*. Київ: Наш формат.
- Програма дій “Порядок денний на XXI століття” (2000). Київ: Інтелсфера.

- Тоффлер, Е. (2000). *Третя Хвиля*. Київ: ВИД. ДІМ «Всесвіт».
- Хабарі, Ювал Ной. (2019). *Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього*. Харків: Клуб сімейного дозвілля.
- Хоружий, Г.Ф. (2016). *Європейська політика вищої освіти*. Полтава: Дивосвіт.
- Чалий, О.В. (2000). *Синергетичні принципи освіти і науки*. Київ: АПНУ.

References:

- Avsheniuk, N.M. (2018). UNESCO's strategic role in the development of adult education at the beginning of the 21st century. *Conceptual Principles of Adult Education Development: World Experience, Ukrainian Realities, and Prospects: Collection of Scientific Articles*, 35-40. Kyiv: Knowledge of Ukraine. (in Ukrainian)
- Balabanova, N.V. (2005). *Knowledge and Innovation Society: the way to the future of Ukraine*. Kyiv: Aristei. (in Ukrainian)
- Bell, D. (2009). The onset of post-industrial society. In: *Philosophy: a textbook (from its origins to the present): textbook. Manual*. (pp. 419-431). Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)
- Borschuk, E.M. (2007). *Fundamentals of sustainable development of ecological and economic systems*. Lviv: Raster-7. (in Ukrainian)
- Vernadsky, V. (2004). A few words about the noosphere. *Chronicle.2000*, 57-58, 485-495. Kyiv. (in Ukrainian)
- Voles, W., & Voles, G. (2004). *Polymaking in the European Union*. Kyiv: Basics. (in Ukrainian)
- Geets, V. (2004). The nature of the transition to the knowledge economy. *The Economy of Ukraine*, 4, 4-14. (in Ukrainian)
- Zagorsky, V.S. (2018). *Conceptual bases of the management system of ecological and economic systems sustainable development*. Lviv: LRIDU.
- Zgurovsky, M. (2013). Higher education at the turn of social development. *Ukrainoznavstvo*, 1, 160-163. (in Ukrainian)
- Kiselyov, M.M., & Kanak, F.M. (2000). *National existence among ecological realities*. Kyiv: Tandem. (in Ukrainian)
- Komarova, O.A. (2015). Priority areas of state educational policy. *Problems of Economics*, 1, 107-113. (in Ukrainian)
- Korovsky, A.V. (2004). *The evolution of the human factor of the economy and the problems of its formation*. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
- Kraevska, O. (2011). Educational policy of the European Union: formation and implementation mechanisms. *Bulletin of Lviv University. International Relations Series*, 28, 53-65. (in Ukrainian)
- Flint, V.G. (2009). *Philosophy of anthropocentrism in the strategies of educational space*. Kyiv: Pedagogical thought. (in Ukrainian)
- Leshchenko, O. (2014). UNESCO policy in the field of education. *Ukraine – Europe – World*, 14, 344-349. (in Ukrainian)
- Nikolaenko, S.M. (2006a). *The development strategy of Ukraine's education: the beginning of the 21st century*. Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)
- Nikolaenko, S.M. (2006b). *Education in the innovative progress of society*. Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)

- Pavlikha, N., & Totska, O. (2019). Strategic directions of modernization of the higher education management system in Ukraine. *Economic Journal of the Eastern European National University Named after Lesia Ukrainka*, 4, 33-41. (in Ukrainian)
- Porter, M. (2019). *Competitive advantage. How to achieve consistently high results*. Kyiv: Our format. (in Ukrainian)
- Action Program “Agenda for the 21th Century”. (2000). Kyiv: Intelsphere. (in Ukrainian)
- Toffler, E. *The Third Wave*. (2000). Kyiv: Universe. (in Ukrainian)
- Bribes, Yuval Noah. (2019). *The man is wise. The history of humankind from the past to the future*. Kharkiv: Family Leisure Club. (in Ukrainian)
- Khoruzhiy, G.F. (2016). *European higher education policy*. Poltava: Miracle World. (in Ukrainian)
- Chaly, O.V. (2000). *Synergetic principles of education and science*. Kyiv: APNU. (in Ukrainian)